

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN “COĞRAFYA” KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI: BİR OLGUBİLİM ARAŞTIRMASI*

Social Studies Teachers' Perceptions regarding the Concept "Geography": A Phenomenological Study

Yrd.Doç.Dr. Adem BELDAĞ**

Doç.Dr. Yılmaz GEÇİT***

Özet

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin coğrafya algılarını belirlemek için yapılan bu çalışma nitel araştırma yaklaşımının olgubilim deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Rize ilinde görev yapmakta olan 56 sosyal bilgiler öğretmenin coğrafya kavramına ilişkin algısını belirlemek için bir bilgi formu geliştirilmiştir. Öğretmenlerin bu bilgi formunda coğrafya.....gibidir/benzer. Çünkü.....şeklindeki boşluğu doldurmaları istenmiştir. Elde edilen veriler nitel araştırma yaklaşımının doğasına uygun bir biçimde betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur.

Sonuç olarak öğretmenlerin 49 farklı metafor kullandıkları ve metaforların altı farklı kategori başlığı altında toplandığı belirlenmiştir. Bu kategoriler yol gösterici, yaşamın ifadesi, coğrafi unsur, çeşitlilik, biçimsellik ve eğlence başlıkları altında toplanmıştır. Özellikle öğretmenlerin % 60'a yakınının coğrafyayı yol gösterici ve yaşam ifadesi olarak görmesi bu bilime yönelik pozitif bakış açısının bir göstergesidir. Ancak bazı imaj sorunları da tespit edilmiş olup çalışma sonucunda bunlara yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretmenleri, Coğrafya, Metafor, Olgubilim.

* Bu çalışmanın taslak hali 2-4 Haziran 2016 tarihinde Balıkesir'de düzenlenen Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi'nde sözlü tebliğ olarak sunulmuştur

** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, , adem.beldag@erdogan.edu.tr

*** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, yilmaz.gecit@erdogan.edu.tr

Dergiye Müracaat Tarihi: 15.12.2016

Abstract

This study was conducted to determine perceptions of social studies teachers about geography in phenomenological pattern with qualitative research approach. The study was carried out with 56 social studies teachers currently serving in Rize province to find out their perception of the concept of geography. For data collection, a cloze test was developed with the question “Geography is like/resembles to because Collected data were analysed with descriptive analysis and content analysis in accordance with qualitative research approach.

In total, 49 different metaphors were collected from the cloze tests and they were grouped under six main categories as guiding, the expression of life, geographical factors, variety, concretization and entertainment. In particular, nearly 60 % of the respondents referred to geography as guidance and the expression of life, which seems to be an indication of the positive perception regarding science. Still, some image problems were determined and recommendations were brought for them in the end of the study.

Keywords: *Social Studies Teacher, Geography, Metaphor, Phenomenology.*

Giriş

Her an yeni bir bilginin yeni bir kavramın yaşama girdiği, teknolojinin baş döndürücü hızla geliştiği bu yüzyılda, bireylerin algıları üzerine görsel ve düşünsel olarak gelen uyarıcıların zihinsel süreçten geçirilerek anlamlı hale getirilmesi gerekmektedir. Gerek iletişimin kaynaklarının yeni bilgiyi aktarma hızı gerekse kelime dağarcığının yetersizliği ya da kavramların soyut veya karmaşık oluşu insanları bir takım çözümler üretmeye zorlamıştır. Bu durumda kullanılan yöntemlerden biri de metaforlardır. Metaforlar tanımların yetersiz kaldığı ya da yapılamadığı durumlarda işe koşulmaktadır. Günlük hayatta, konuşma dilinde karşımıza sıkça çıkması metaforların sıradan bir olgu olarak düşünülmesine neden olsa da, metaforlar ifadelere anlamsal zenginlik katarlar (Şeyihoğlu ve Gencer, 2011). Bunun yanında metaforlar anlaşılması zor kavramları benzetmeler vasıtasıyla bilinen kavramlarla anlatılmasına katkı sağlayarak öğretim faaliyetlerinde de sıkça karşılaşılmaktadır. Bu da metaforların öğretim sürecindeki rolünü ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde metaforlar karmaşık bir yapıya sahip bir şeyi anlatmak ya da ifade etmek için, çok iyi bilindik bir şeye benzeterek açıklamaya çalışmak olarak ifade edilmektedir (Şahin ve Baturay, 2013). Metaforların bir diğer fonksiyonu ise olayların yorumlanmasına ilişkin düşünceleri yapılandıran, yönlendiren ve kontrol eden zihinsel araçlardan biri olarak görülmesidir (Keçe, 2014). Başka bir ifade ile metaforlar soyut, açık olamayan zor düşünceleri ve kolay bir şekilde anlaşılamayan olguları tanımlamak için kullanılan yapılardır (Çelikten, 2006: 281). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere metaforlar günlük yaşamın yanında birçok kavram, olgu ve düşüncenin de anlamlandırılmasında önemli bir role sahiptir.

Bireylerin kendi dünyalarını anlamlandırmalarına ve oluşturmalarına yönelik güçlü bir zihinsel modelleme mekanizması (Aslan ve Bayrakçı, 2006) olarak görülen metaforların yukarıda ifade edilen özelliklerinin ve fonksiyonlarının eğitime yansımaları da hiç şüphesiz çok önemlidir. Botha, (2009), metaforların sadece biçimsel olarak değil anı zamanda eğitim açısından da düşüncelerin ortaya çıkarılmasında etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda öğrencilerin özellikle anlamakta zorlandıkları, ifade edemedikleri soyut kavramları metaforlarla açıklamaları öğrenmenin bir boyutu olarak görülebilir. Metaforların bu özelliği eğitim alanında fazla tercih edilmesine neden olmuştur.

Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerden yararlanarak oluşturulan geniş bir disiplin olması (Öztürk, 2012) nedeniyle metaforik yapıların oluşturulmasına önemli ölçüde olanak tanımaktadır. Alanyazın incelendiğinde *coğrafya* kavramına ilişkin metaforik çalışmaların daha çok sosyal bilgiler, sınıf, fen bilimleri ve coğrafya öğretmen adayları ile temel eğitim ve ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapıldığı görülmektedir (Durmuş ve Baş, 2016; Zeren, 2015; Akbaş ve Gençtürk, 2013; Geçit ve Genç, 2011; Coşkun, 2010; Kaya, 2010; Aydın ve Ünalı, 2010; Aydın, 2010; Alkış, 2009; Öztürk ve Alkış, 2009; Öztürk, 2007). Bu araştırmada ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin *coğrafya* kavramına ilişkin görüşleri tespit edilerek öğretmen adayları ve öğrencilerin metaforları ile benzeşme ve farklılıkları ortaya koyulacaktır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin *coğrafya*

kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri metaforlar aracılığı ile incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin *coğrafya* kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. *Coğrafya* kavramına ilişkin metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kategoriler altında toplanabilir?
3. *Coğrafya* kavramına ait metaforlar ve kategoriler sosyal bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları bölüme göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Desen

Çalışma, araştırma yapılan ya da yapılması planlanan kişilerin deneyimlerinden ortaya çıkan görüşlerin düzenli olarak incelenebilmesine olanak sağlayan bir teknik olan nitel araştırma türündedir (Ekiz, 2003). Nitel araştırma desenlerinde biri olan “farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanma” olarak ifade edilen olgubilim (fenomenoloji) çerçevesinde yürütülmüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Olgubilim yaklaşımı bütün nitel araştırmaların temelinde yer almakla birlikte insanların kendi yaşam dünyalarının ve gündelik eylemlerinin yansıması olarak tanımlanması metaforların tespitinde önemli kolaylıklar sağlayacaktır (Merriam, 2009).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 öğretim yılında Rize’de görev yapan 56 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunu 30 sosyal bilgiler, 13 tarih, 13 de coğrafya öğretmenliği programı mezunu sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır.

Tablo 1.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları programa göre dağılımları

Bölüm	f	%
Sosyal Bilgiler	30	53,5
Tarih	13	23,25
Coğrafya	13	23,25
Toplam	56	100

Veri Toplama Aracı

Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan “Coğrafya Kavramına Yönelik Sosyal Bilgiler Öğretmen Bilgi Formu” aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin *coğrafya* kavramına ilişkin algılarını metaforlar yoluyla incelemek için öğretmenlerin her birinden “Coğrafya gibidir. Çünkü ” şeklinde verilen cümleyi tamamlamaları istenmiştir. Veri toplama aracı olarak metaforların kullanıldığı çalışmalarda “gibi” sözcüğü genellikle metaforun konusu ile kaynağı arasındaki bağı daha açık bir şekilde çağrıştırmak için kullanılırken “çünkü” sözcüğü ile gerekçesi açıklanmaktadır (Akbaş ve Gençtürk, 2013).

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi birlikte kullanılmıştır. Bu bağlamda Saban (2008) tarafından belirtilen aşamalar izlenmiştir: Bunlar (1) kodlama ve ayıklama, (2) örnek metafor imgesi derleme, (3) kategori geliştirme, (4) geçerlik ve güvenilirliği sağlama ve (5) yorumlama aşamasıdır. Bu doğrultuda (1) *Kodlama ve ayıklama* aşamasında metaforlar alfabetik sıraya konularak listelenmiştir. (2) *Örnek metafor imgesi derleme aşamasında*, metaforlar sıralanmıştır. Daha sonra veri analizi sürecini geçerli kılmak ve metaforların belli bir kategori altında toplanmasında başvuru kaynağı olarak kullanmak için örnek metafor listesi oluşturulmuştur. Uzun olan ifadelerin önemli boyutları alınmıştır. Metafor imgelerinin kime ait olduğunu ifade etmek için (*Sosyal bilgiler-1, Tarih-1, Coğrafya-1*) kodlamalar kullanılmıştır. (3) *Kategori geliştirme aşamasında*, üretilen metaforlar ortak özellikleri bakımından ele alınarak aralarındaki ilişki açısından analizi yapılmıştır. Metaforların altı farklı kategoride toplandığı tespit edilmiştir. (4) *Geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için* bir takım çalışmalar yapılmıştır. Çalışmada güvenilirliği sağlamak için 6 kategoride toplanan metaforların ilişkileri ile ilgili uzman görüşü alınmıştır. Ayrıca araştırmacıların farklı olarak oluşturduğu kategoriler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilerek araştırmanın güvenilirliği Miles ve Huberman’ın (1994: 64) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı X 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Buna göre araştırmacılar arasındaki görüş birliği oranının % 89 olduğu bu doğrultuda araştırmacıların 49 metafor üzerinde görüş birliğine vardığı görülmüştür. Görüş ayrılığı yaşanan 6 metafor çalışma dışı bırakılmıştır.

Bulgular

Coğrafya Kavramına İlişkin Metaforlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin “*coğrafya*” kavramı ile ilgili metaforları ve bu metaforların mezun olunan öğretmenlik programı türüne göre dağılımı Tablo 2 ve Tablo 3’te verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, “*Coğrafya*” kavramına ilişkin 56 sosyal bilgiler öğretmeni tarafından 49 farklı metafor üretildiği tespit edilmiştir. Metaforların frekansları incelendiğinde ise 66 sayısı dikkat çekmektedir. Bu durum öğretmenlerin bir kısmın birden fazla metafor kullanmayı tercih etmeleri ile açıklanabilir. En fazla tekrarlanan metaforun *yaşam* olduğu onu sırasıyla *doğa, ayna, bilim, iklim, insan ve kitap* metaforlarının izlediği bulgulanmıştır.

Mezun olunan öğretmenlik programı değişkenine göre veriler analiz edildiğinde, sosyal bilgiler öğretmenliği programı mezun olan öğretmenlerin coğrafya kavramına ilişkin geliştirilen metaforlar sırasıyla *yaşam (5), doğa (2), ayna (2), bilim (2)* metaforları olduğu *iklim, insan, kitap, arkadaş, atlantis, başparmak, bumerang, büyüteç, çocuk, dağ, dünya, eğlence, kader, kalp, nefes, ömür, portakal, salata, tablo, tiyatro, turist, yolculuk ve zincir* metaforlarının birer kez tekrar ettiği tespit edilmiştir.

Tarih öğretmenliği programından mezun olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar incelendiğinde, *yaşam (3)* metaforunun en yüksek frekansa sahip olduğu, *iklim, kitap, ana, bilmek, canlılık, deniz, evren, fanus,*

futbol oynamak, kılavuz, mikroskop, oda, pusula, yemek tarifi ve yer şekilleri metaforlarının birer kez tekrar ettiği gözlemlenmiştir.

Coğrafya öğretmenliği programından mezun olan öğretmenlerin coğrafya kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlar incelendiğinde, sırasıyla en çok *yaşam (2)*, *çevreyi algılama (2)* metaforları olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca *doğa insan, bahçe, siyaset, sözlük, spor hareketleri, su, şair, türlü yemeği ve umman* metaforlarının bir frekansına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Ayrıca, *yaşam* metaforu her üç öğretmenlik programından da mezun olan sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından da kullanılmıştır. Yine *iklim ve kitap* metaforları sosyal bilgiler ve tarih; *doğa ve insan* metaforları hem sosyal bilgiler ve coğrafya öğretmenliği programı mezunu sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından kullanılmıştır.

Tablo 2.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforların mezun olunan bölüme göre dağılımı

Sıra	Metafor	Sosyal	Tarih	Coğrafya	Toplam	%
		Bilgiler	f	f	f	
(f)	f	f	f	f	%	
1	yaşam	5	3	2	10	15.1
2	doğa	2		1	3	4.5
3	ayna	2			2	3
4	bilim	2			2	3
5	iklim	1	1		2	3
6	insan	1		1	2	3
7	kitap	1	1		2	3
8	çevreyi algılama			2	2	3
9	ana		1		1	1,5
10	arkadaş	1			1	1,5
11	atlantis	1			1	1,5
12	başparmak	1			1	1,5
13	bilmek		1		1	1,5
14	bumerang	1			1	1,5
15	büyüteç	1			1	1,5
16	canlılık		1		1	1,5
17	çocuk	1			1	1,5
18	dağ	1			1	1,5
19	deniz		1		1	1,5
20	dünya	1			1	1,5
21	eğlence	1			1	1,5
22	evren		1		1	1,5
23	fanus		1		1	1,5
24	futbol oynamak		1		1	1,5

25	kader	1		1	1,5
26	kalp	1		1	1,5
27	kılavuz		1	1	1,5
28	mikroskop		1	1	1,5
29	nefes	1		1	1,5
30	oda		1	1	1,5
31	ömür	1		1	1,5
32	portakal	1		1	1,5
33	pusula		1	1	1,5
34	salata	1		1	1,5
35	tablo	1		1	1,5
36	tiyatro	1		1	1,5
37	turist	1		1	1,5
38	yemek tarifi		1	1	1,5
39	yerşekilleri		1	1	1,5
40	yolculuk	1		1	1,5
41	zincir	1		1	1,5
42	bahçe			1	1,5
43	siyaset			1	1,5
44	sözlük			1	1,5
45	spor hareketleri			1	1,5
46	su			1	1,5
47	şair			1	1,5
48	türlü yemeği			1	1,5
49	umman			1	1,5
Toplam		34	18	14	66
				66	100

Coğrafya Kavramına İlişkin Metaforların Kategorilere ve Mezun Olunan Öğretmenlik Program Türüne Göre Dağılımı

“Coğrafya” kavramına ilişkin geliştirilen metaforların kategorilere ve mezun olunan öğretmenlik program türüne göre dağılımları Tablo 3’te verilmiştir. Bu metaforlar *yol gösterici, yaşamın ifadesi olarak coğrafya, coğrafi unsur olarak coğrafya, çeşitlilik (disiplinler arası), biçimsellik ve eğlence* olmak üzere 6 kategoride toplandığı gözlemlenmiştir. Tablo incelendiğinde en fazla farklı metaforun *yol gösterici* kategorisinde yer aldığı [f=17 (%34,6)] belirlenirken, metaforlar toplam tekrar frekansına göre değerlendirildiğinde ise, yine en yüksek frekansın yine aynı kategoride yer aldığı [f=22 (%33,2)] tespit edilmiştir.

Tablo 3.

Metaforların kategorilere ve mezun olunan bölüme göre dağılım

Kategoriler	Metafor Çeşidi f - %	Metaforlar f	Sosyal Bilgiler f	Tarih f	Coğrafya f	Metafor Sayısı f - %
1.Yol	17	Arkadaş (1)	1			22

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin “Coğrafya” Kavramına İlişkin Algıları: Bir Olgubilim Araştırması

gösterici	34,6	Bilim (2)	2		33,2	
		İnsan (2)	1	1		
		Kitap (2)	1	1		
		Turist (1)	1			
		Dünya (1)	1			
		Büyüteç (1)	1			
		Kılavuz (1)		1		
		Mikroskop (1)		1		
		Bilmek (1)		1		
		Sözlük (1)			1	
		Şair (1)			1	
		Ayna (2)	2			
		Çevreyi algılama (2)			2	
		Bumerang (1)	1			
		Ana (1)		1		
		Atlantis (1)	1			
2.Yaşamın ifadesi olarak coğrafya	7	Kader (1)	1		16	
		Kalp (1)	1			
		Nefes (1)	1			
		Yaşam (10)	5	3	2	
		Su (1)			1	
		Ömür (1)	1			
3.Coğrafi unsur olarak coğrafya	8	İklim (2)	1	1		
		Deniz (1)		1		
		Evren (1)		1		
		Pusulâ (1)		1		
		Yer şekilleri (1)		1		
		Dağ (1)	1			
		Doğa (3)	2		1	
		Umman (1)			1	
4.Çeşitlilik (disiplinler arası)	10	Başparmak (1)	1		10	
		Salata (1)	1			
		Tablo (1)	1			
		Yolculuk (1)	1			
		Zincir (1)	1			
		20,4	Fanus (1)		1	15,1
			Yemek tarifi (1)		1	
			Türlü yemeği (1)			1
			Bahçe (1)			1
			Siyaset (1)			1
5.Biçimsellik	4	Portakal (1)	1		4	

	8,1	Tiyatro (1)	1	6
		Oda (1)	1	
		Canlılık (1)	1	
	3	Futbol (1)	1	3
6.Eğlence	6,1	Spor hareketler (1)	1	4,5
		Eğlence (1)	1	

Çalışmanın bu bölümünde veri analizi yöntemine uygun olarak, kavramsal kategoriler, kategorileri oluşturan metaforlar dağılımları yorumlanacaktır.

1.Yol gösterici olarak coğrafya en yüksek frekansa sahip olan kategoridir. Toplamda 17 (%34,6) metaforla temsil edildiği frekansları açısından incelendiğinde ise yine en yüksek tekrarın 22 (%33,2) bu kategoride toplandığı tespit edilmiştir. Bu metaforlar *arkadaş (1), bilim (2), insan (2), kitap (2), turist (1), dünya (1), büyüteç (1), kılavuz (1), mikroskop (1), bilmek (1), sözlük (1), şair (1), ayna (2), çevreyi algılama (2), bumerang (1), ana (1), atlantis (1)* olarak tespit edilmiştir.

Bu kategoriye ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından oluşturulan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir:

Coğrafya kılavuza benzer, insana hiçbir şeyini bilmeden geldiği dünyasını ve o dünyanın zenginliklerini tanıtır (Tarih-7)

Coğrafya arkadaş gibidir, çevremize ve dünyaya karşı algılar oluşturur (Sosyal bilgiler -3)

Coğrafya sözlüğe benzer, çevrende görüp anlamlandıramadığın bir çok şeyi anlamamı sağlar (Coğrafya -3)

Coğrafya kitaba benzer, okudukça bitmeyen, hafızaya türlü bilgiler bahşeder. (Tarih-11)

Coğrafya mikroskopa benzer, göremediğin karmaşıklığı gösterir (Tarih-13)

2.Yaşamın ifadesi olarak coğrafya kategorisinde toplamda 7 (%14,2) farklı metafor bulunduğu, bu metaforların 16 (24,2) frekansına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu metaforlar *kader (1), kalp (1), nefes (1), yaşam (10), su (1), ömür (1) ve çocuk (1)*'tur.

Bu kategoriye ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından oluşturulan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir:

Coğrafya çocuk gibidir, sürekli değişir, gelişir (Sosyal Bilgiler-16)

Coğrafya yaşama benzer, yaşamımızın her alanıyla iç içedir (Tarih-12)

Coğrafya yaşama benzer, içinde yaşamın her yönünden parçalar bulabilirsin (Coğrafya -11)

Coğrafya ömür gibidir, değişir, iniş çıkışları vardır. (Sosyal Bilgiler-18)

Coğrafya suya benzer, yaşamın sürebilmesi için coğrafya gereklidir (Coğrafya -7)

3.Coğrafi unsur olarak coğrafya kategorisinde 8 (%16,3) farklı metaforun yer aldığı tespit edilmiştir. Metaforların sahip olduğu toplam tekrar frekans ise 11 (%16,6) olarak tespit edilmiştir. Bu kategoride toplanan metaforlar iklim (2), deniz (1), evren (1), pusula (1), yer şekilleri (1), dağ (1), doğa (3) ve umman (1) olarak tespit edilmiştir

Bu kategoriye ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından oluşturulan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir:

Coğrafya evrene benzer, ne zaman ne olacağını kestirmek için uzun uğraşlara ihtiyaç vardır. (Tarih-3)

Coğrafya doğa gibidir, doğanın düzenine, anlaşılmasına katkı sağlar. (Sosyal Bilgiler-5)

Coğrafya dağ gibidir, aşılması güç gibi görülür. Tırmandıkça ne kadar zevkli ve anlaşılır olduğu görülür (Sosyal Bilgiler-13)

Coğrafya denize benzer, yol aldıkça bir çok yer ve farklı çevreleri tanırırsınız. (Tarih-8)

Coğrafya umman'a benzer, açıldıkça sonu gelmez (Coğrafya-9)

4.Çeşitlilik (disiplinler arası) olarak coğrafya kategorisinde yer alan farklı metafor sayısının 10 (%20,4) olarak tespit edilirken, bu kategorideki toplam tekrar frekans sayısı 10 (%15,1) olarak bulgulanmıştır. Başparmak (1), salata (1), tablo (1), yolculuk (1), zincir (1), fanus (1), yemek tarifi (1), türlü yemeği (1), bahçe (1) ve siyaset (1) bu kategoride yer alan metaforlardır.

Bu kategoriye ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından oluşturulan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir:

Coğrafya zincir gibidir, edinilen her bilgi bir başka bilgiyi de beraberinde getirir (Sosyal Bilgiler-23)

Coğrafya yemek tarifine benzer, tam olarak bilinmezse düzgün bir yemek çıkmaz (Tarih-1)

Coğrafya fanusa benzer, tüm canlı dünyasını sarar (Tarih-4)

Coğrafya salata gibidir, her yemek arasında ve sonrasında yenir (Sosyal Bilgiler-3)

5.Biçimsellik olarak coğrafya kategorisinde yer alan farklı metafor sayısı 4 (%8,1) olarak tespit edilmiştir. metaforların frekansı ise 4'tür (%6). Bu metaforlar portakal (1), tiyatro (1), oda (1) ve canlılık (1) olarak tespit edilmiştir.

Bu kategoriye ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından oluşturulan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir:

Coğrafya tiyatro gibidir, hem göze hem de ruha hitap eder (Sosyal Bilgiler-14)

Coğrafya portakal gibidir, soyunca çocuklara ekvatoru, paraleli, meridyeni anlatırsın (Sosyal Bilgiler-15)

6. *Eğlence* olarak coğrafya kategorisinde 3(%6,1) farklı metafor yer almaktadır. Bu metaforların tekrar frekansı 3 (%4,5) olarak tespit edilmiştir. Bu metaforlar *futbol (1)*, *spor hareketler (1)* ve *eğlence (1)* olarak tespit edilmiştir.

Bu kategoriye ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından oluşturulan bazı metafor örnekleri aşağıda verilmiştir:

Genel olarak değerlendirildiğinde Sosyal bilgiler öğretmenliği programı mezunu olan öğretmenlerin ürettikleri metaforların *yol gösterici*, *yaşamın ifadesi olarak coğrafya* ve *çeşitlilik (disiplinler arası)* kategorisinde toplandığı gözlemlenmiştir. Tarih öğretmenliği programı mezunu olan öğretmenlerin ürettikleri metaforların *coğrafi unsur olarak coğrafya*, *yol gösterici* kategorisinde toplandığı, coğrafya öğretmenliği programı mezunu olan öğretmenlerin ürettikleri metaforların ağırlıklı olarak *yol gösterici* kategorisinde toplandığı tespit edilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye’de coğrafya öğretim sürecinde rol oynayan öğretmen gruplarından biri de sosyal bilgiler öğretmenleridir. Bu bağlamda bu öğretmen grubunun coğrafya bilimine yönelik bilimsel bakış açıları daha etkin ve rasyonel bir coğrafya anlayışının egemen olmasına katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya imajlarını tespit etmek için yapılan çalışma sonucunda şu önemli tespitler yapılmıştır:

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin *coğrafya* kavramına ilişkin 49 farklı metafor ürettikleri, bu metaforlar *yol gösterici*, *yaşamın ifadesi olarak coğrafya*, *coğrafi unsur olarak coğrafya*, *çeşitlilik (disiplinler arası)*, *biçimsellik* ve *eğlence* olmak üzere 6 kategoride toplandığı, en yüksek frekansa *yaşam* metaforunun sahip olduğu, kategorilerin öğretmenlerin mezun oldukları bölüme göre bazı kategorilerde farklılaşırken, genelde bütün kategorilere metaforların dağılımı olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü mezunu olan öğretmenlerin ürettikleri metaforların *yol gösterici*, *yaşamın ifadesi olarak coğrafya* ve *çeşitlilik (disiplinler arası)* kategorisinde toplandığı, tarih öğretmenliği bölümü mezunu olan öğretmenlerin ürettikleri metaforların *coğrafi unsur olarak coğrafya*, *yol gösterici* kategorisinde toplandığı, coğrafya öğretmenliği bölümü mezunu olan öğretmenlerin ürettikleri metaforların ağırlıklı olarak *yol gösterici* kategorisinde toplandığı tespit edilmiştir.

Coğrafya kavramına ilişkin çok fazla metafor üretilmiş olması daha önce yapılan bazı çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir (Öztürk, 2007; Aydın ve Ünalı, 2010; Geçit ve Genç, 2011; Durmuş ve Baş, 2016). Bu durum *coğrafya* kavramının kapsamının geniş, birçok disiplinle ilişkili, sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasında bir köprü görevi görmesi ve içeriğinde soyut bazı konuların olmasından kaynaklanabilir.

En sık tekrarlanan metaforun *yaşam* metaforu olması ve coğrafyanın yaşam kaynağı ve yol gösterici olarak algılanması, bu disipline yönelik pozitif bakış açısının tezahürüdür. Coğrafyanın yaşam ya da hayata benzetilmesi farklı çalışmaların sonuçlarında da görülmektedir (Öztürk, 2007; Aydın, 2010; Aydın ve Ünalı, 2010; Geçit ve Genç, 2011; Durmuş ve Baş, 2016). Bu durum coğrafyanın “İnsan ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi inceleyen bilim (Doğanay, 1993)” ve “Doğal ortamla insan arasındaki ilişkilerin

incelenmesi (Atalay, 1993)” olarak tanımlanması yaşamsallık boyutunun tanımlarda ön plana çıkması ile açıklanabilir.

Coğrafi unsur olarak coğrafya kategorisi içerisinde coğrafyanın ilişkilendirildiği kavramların daha çok fiziki coğrafya kavramları olduğu (deniz, dağ), bu durumun daha önce yapılan bazı çalışma sonuçlarıyla da örtüştüğü görülmektedir (Öztürk ve Alkış, 2009).

Elde edilen sonuçlar, coğrafyaya yönelik pozitif bakış açılarını ortaya koymasına rağmen bazı sorunlara da işaret etmektedir. Öncelikle coğrafyanın sadece fiziki unsurlarla ilişkili olmadığı, beşeri ve ekonomik unsurları da olduğu ve insansız bir coğrafyanın pek bir anlam ifade edemeyeceği bilinmeli ve bu durum programlarda daha etkin işlenmelidir.

Diğer bir husus ise coğrafyanın *uygulamalı evresinde* olduğu gerçeği dikkate alındığında yine bazı imaj sorunları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde sorun çözen bir disiplin olarak uygulamalı bir boyut kazanan coğrafyaya yönelik imajların Türkiye’de de rasyonel bir kimlik kazanması gerekmektedir. Öte yandan coğrafyaya, coğrafyanın temel kavramlarına, ilkelerine, alanlarına yönelik özellikle coğrafya öğretmenlerinin ve öğretim elamanlarının da bakış açılarını tespiti yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Y. ve Gençtürk, E. (2013). Coğrafi bilgi sistemleri kavramına metaforik bakış. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 179-196
- Alkış, S. (2009). Turkish geography trainee teachers' perceptions of geography. *International Research in Geographical and Environmental Education (IRGEE)*, 18(2), 123-136.
- Aslan, M. ve Bayrakçı, M. (2006). Metaforik öğrenme ve düşünme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 100-108.
- Atalay, İ. (1994). *Genel fiziki coğrafya*(3. Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aydın, F. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice)*, 10(3), 1293-1322.
- Aydın, F. ve Ünalı, Ü. E. (2010). The analysis of geography teacher candidates' perceptions towards "geography" concept with the help of metaphors. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2(2), 600-622.
- Botha, E. (2009). Why metaphor matters in education. *South African Journal of Education*, 29, 431-444.
- Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 269-283.
- Doğanay, H. (1993). *Coğrafya'ya giriş* (2. Baskı). Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Durmuş, E. ve Baş, K. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin metaforik algıları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 75-92.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Geçit, Y. ve Genç, G. (2011). Sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi (Rize Üniversitesi örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23, 1-19.
- Kaya, H. (2010). Metaphors developed by secondary school students towards "earthquake" concept. *Educational Research and Review*, 5(11), 712-718.
- Keçe, 2014). Tarih ve Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bazı tarih kavramlarına ilişkin algılarının metaforlar yoluyla analizi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4), 143-156.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research* (Third Edition). San Francisco: A Wiley Imprint.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks. CA: Sage.

- Öztürk, C. (2012). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. Cemil Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 2-30). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, Ç. (2007) Sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmen adaylarının ‘coğrafya’ kavramına yönelik metafor durumları. *Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 55-69.
- Öztürk, M. & Alkış, S. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının coğrafya ile ilgili algılamaları. *İlköğretim Online Dergisi*, 8 (3), 782-797.
- Öztürk, M. (2007). *Coğrafya gelişimi, içeriği, eğitimi*. H. Kıran (Ed.), XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde (s. 262-266). Denizli, Pamukkale Üniversitesi.
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55, 459-496.
- Şahin, Ş. ve Baturay, M. H. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin internet kavramına ilişkin algılarının değerlendirilmesi: bir metafor analizi çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21 (1), 177-192.
- Şeyihoğlu A. ve Gencer, G. (2011). Hayat bilgisi öğretiminde “metafor” tekniğinin kullanımı. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 8(3), 83-100
- Zeren, M. G. (2015). Üniversite öğrencilerinin gözü ile coğrafya eğitimcisi: Bir olgubilim araştırması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 189-207.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.